

PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

Study And Analyze the Highest Aspirations of The Bodhisattvas in Mahayana and the Arahants in Theravada

ศึกษาวิเคราะห์ปณิธานอันสูงสุดของพระโพธิสัตว์ในมหายาน และพระอรหันต์ในเถรวาท

Author & Corresponding Author*

1. Phra Samu Manachai Abhijayo Phipatsuwannachai*

พระสมุห์มานะชัย อภิขโย พิพัฒสุวรรณชัย

Affiliation:

1. Mahamakut Buddhist University, Thailand.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: phrasamumanachai.phi@student.mbu.ac.th

Article history:

Received: 06/05/2025 Revised: 12/06/2025

Accepted: 25/08/2025 Available online: 30/09/2025

How to Cite:

Phipatsuwannachai, M. (2025). Study and Analyze the Highest Aspirations of The Bodhisattvas in Mahayana and the Arahants in Theravada. *Buddho*, 4(3), 48-57.

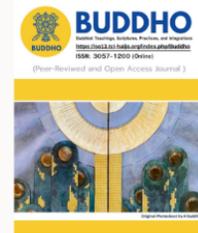

BUDDHO

Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

Academic Review Articles

Study And Analyze the Highest Aspirations of The Bodhisattvas in Mahayana and the Arahants in Theravada

Phrasamu Manachai Abhijayo Phipatsuwannachai*

ศึกษาวิเคราะห์ปณิธานอันสูงสุดของพระโพธิสัตว์ในมหายานและ

พระอรหันต์ในเถรวาท

พระสมุห์มานะชัย อภิขโย พิพัฒสุวรรณชัย*

Abstract

This academic article aims to analyze and compare the "highest aspirations" of Bodhisattvas in Mahayana Buddhism and Arahants in Theravada Buddhism, aiming to understand the core meaning, ultimate goal, and spiritual values that reflect the practices and ideals of both sects of Buddhism. The study's significance lies in providing a comparative perspective to systematically recognize both similarities and differences, which will contribute to a deeper understanding of Buddhist philosophy and practice.

The study reveals that the aspirations of Mahayana Bodhisattvas focus on attaining Buddhahood, aiming to help all beings escape suffering first, even if it means delaying their own enlightenment. This represents an ideal of selflessness and boundless compassion. Meanwhile, Arahants in Theravada prioritize the cessation of defilements and attain nirvana for their own liberation from suffering, yet exemplify rigorous and earnest practice and contribute to the continuation of the Dharma. The study reveals that both aspirations are valuable in cultivating faith and inspiring Buddhists, with Bodhisattvas embodying the ideal of compassion for all beings. The Arahants reflect the ideal of practicing for personal liberation. Therefore, the two approaches do not conflict, but rather support each other in maintaining the stability and sustainability of Buddhism.

Keywords: Vows, Bodhisattva, Arahant, Mahayana, Theravada

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบ “ปณิธานอันสูงสุด” ของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมุ่งทำความเข้าใจถึงแก่นความหมาย จุดมุ่งหมายสูงสุด และคุณค่าทางจิตวิญญาณที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางปฏิบัติและอุดมคติของพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย ความสำคัญของการศึกษาอยู่ที่การเปิดมุมมองเชิงเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นทั้งความเหมือนและความต่างอย่างเป็นระบบ อันจะช่วยสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อพุทธปรัชญาและแนวปฏิบัติของชาวพุทธ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ปณิธานของพระโพธิสัตว์ในมหายานมุ่งเน้นการบรรลุพุทธภูมิ โดยตั้งจิตปรารถนาเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ก่อน แม้ตนเองจะต้องยืดเวลาการตรัสรู้ก็ตาม ถือเป็นอุดมคติแห่งความเสียสละและเมตตากรุณาอย่างไร้ขอบเขต ในขณะที่พระอรหันต์ในเถรวาทมุ่งดับกิเลสและบรรลุพระนิพพานเพื่อความพ้นทุกข์ของตนเองเป็นเบื้องต้น แต่ก็เป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติที่เคร่งครัดจริงจัง และมีคุณูปการต่อการสืบทอดพระธรรมวินัย ความรู้ที่ได้จากการศึกษา คือการตระหนักว่าปณิธานทั้งสองต่างมีคุณค่าในเชิงการปลุกฝังศรัทธาและเป็นแรงบันดาลใจแก่พุทธศาสนิกชน โดยพระโพธิสัตว์สะท้อนอุดมคติแห่งความเมตตาเพื่อสรรพสัตว์ ส่วนพระอรหันต์สะท้อนอุดมคติแห่งการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นส่วนตน ทั้งสองแนวทางจึงมิได้ขัดแย้งหากแต่เกื้อกูลกันในการธำรงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: ปณิธาน, พระโพธิสัตว์, พระอรหันต์, มหายาน, เถรวาท

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิดทางศาสนาและปรัชญาที่มีเป้าหมายหลักคือการดับทุกข์ (ทุกขนิโรธ) และการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร ผ่านกระบวนการรู้แจ้งอริยสัจสี่และการปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด นับตั้งแต่การอุบัติขึ้นของพระศาสดาเมื่อกว่า 2,500 ปีก่อน พระพุทธศาสนาได้ขยายตัวและพัฒนาไปในบริบททางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย ส่งผลให้เกิดความแตกแขนงในเชิงนิกาย โดยเฉพาะนิกายเถรวาทและมหายาน ซึ่งแม้จะยึดโยงอยู่กับพระธรรมคำสอนชุดเดียวกัน หากแต่กลับให้ความหมายและความสำคัญต่ออุดมคติของการบรรลุธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (Rahula, 1974; Harvey, 2013) ในแนวทางของเถรวาท อุดมคติสูงสุดของการปฏิบัติธรรมคือการบรรลุพระอรหันต์ผล ซึ่งหมายถึงการดับกิเลสโดยสิ้นเชิงและเข้าสู่พระนิพพาน ดังปรากฏในคัมภีร์สำคัญ เช่น อัมมจักกัปปวัตตนสูตร และธรรมบท ที่เน้นการหลุดพ้นเฉพาะตน (vimutti) เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตภาวณา ตรงกันข้าม ฝ่ายมหายานกลับเสนออุดมคติของพระโพธิสัตว์ ผู้ตั้งปณิธาน

จะบรรลุพระโพธิญาณเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ แม้ต้องชะลอการเข้าสู่นิพพานก็ตาม โดยเน้นการบำเพ็ญบารมี ทั้งหก และการเกื้อกูลผู้อื่นเป็นหลักการสำคัญในการปฏิบัติธรรม อุดมคตินี้สะท้อนผ่านพระสูตรมหายานหลาย ฉบับ เช่น สัทธรรมปุณฑริกสูตร และวัชรสูตร (Williams, 2009) ภายใต้บริบทดังกล่าว การศึกษาเปรียบเทียบอุดมคติของพระอรหันต์ในเถรวาทและพระโพธิสัตว์ในมหายาน จึงมิใช่เพียงการทำความเข้าใจแนวคิดที่แตกต่างกันในเชิงศาสนาปรัชญา หากยังเป็นการสะท้อนกระบวนการทัศน์ที่หลากหลายในเรื่องเป้าหมายของการปฏิบัติธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับส่วนรวม ตลอดจนบทบาทของผู้บรรลุธรรมต่อสังคม การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบนี้จึงมีคุณค่าในการทำความเข้าใจความซับซ้อนและพลวัตของพระพุทธศาสนาในฐานะระบบความเชื่อที่มีได้หยุดนิ่ง หากแปรเปลี่ยนตามบริบทและความต้องการของผู้คนในแต่ละยุคสมัย

แนวคิดเรื่องพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดเรื่อง “พระอรหันต์” (Arahant) ถือเป็นหลักธรรมสำคัญซึ่งสะท้อนถึงจุดหมายสูงสุดของปัจเจกบุคคลในการปฏิบัติธรรม โดยพระอรหันต์คือบุคคลผู้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด เป็นผู้สิ้นอาสวะทั้งปวง ได้แก่ กิเลส ตัณหา และอวิชชา จนสามารถพ้นจากสังสารวัฏ (วัฏฏสงสาร) ได้อย่างเด็ดขาด กล่าวคือไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป และเข้าถึง “นิพพาน” ซึ่งเป็นภาวะที่ไร้ทุกข์อย่างสมบูรณ์ (พระไตรปิฎก เล่ม 25, ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ข้อ 43) การบรรลุเป็นพระอรหันต์ในแนวทางเถรวาทนั้นอาศัยการปฏิบัติตาม “อริยมรรคมีองค์แปด” (Ariya-aṭṭhaṅgika-magga) ซึ่งเป็นแนวทางแห่งการพ้นทุกข์ที่ประกอบด้วยองค์ธรรมอันสัมพันธ์กัน ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (การพูดชอบ) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) และ สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ) ซึ่งมักจัดกลุ่มออกเป็น 3 หมวด คือ ศีล สมาธิ และปัญญา (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) แนวคิดเกี่ยวกับพระอรหันต์จึงเป็นการเน้นที่การปฏิบัติภายในตน โดยมีเป้าหมายเพื่อความหลุดพ้นส่วนตนจากทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาพื้นฐานของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ถือว่า “นิพพานเป็นบรมสุข” (Nibbānaṃ paramaṃ sukhaṃ) คือ ภาวะแห่งความสงบเย็น ปราศจากทุกข์โดยสิ้นเชิง (พระไตรปิฎก เล่ม 23, ขุททกนิกาย ธรรมบท, ข้อ 203)

อย่างไรก็ดี พระอรหันต์มิใช่เพียงผู้มีความหลุดพ้นทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ที่ตั้งพร้อมด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ เช่น ความกรุณา ความไม่ยึดมั่น และความมีเมตตา อันเกิดจากการดับกิเลสโดยสิ้นเชิง จึงกลายเป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติในวิถีแห่งปัจเจกบุคคลที่มุ่งสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง โดยไม่เน้นภารกิจเพื่อผู้อื่นเป็นหลักเช่นในอุดมคติของพระโพธิสัตว์ตามแนวทางมหายาน

แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท

แนวคิดเรื่อง "พระโพธิสัตว์" (Bodhisattva) ถือเป็นแก่นกลางทางปรัชญาและจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาท (Mahāyāna Buddhism) โดยพระโพธิสัตว์หมายถึงผู้ที่ตั้งปณิธานแน่วแน่ในการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ (การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า) มิใช่เพื่อตนเองเท่านั้น แต่เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากความทุกข์ในวัฏสงสาร (สังสารวัฏ) ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่อง มหากรุณา (mahākaruṇā) และ มหาปณิธาน (mahāpraṇidhāna) อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของพระโพธิสัตว์ (Williams, 2009; Harvey, 2013) พระโพธิสัตว์ในเถรวาทจะไม่เข้าสู่พระนิพพานจนกว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายจะได้รับการโปรดให้พ้นทุกข์ กล่าวคือ พวกเขาตั้งใจจะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ เพื่อโปรดสัตว์จนหมดสิ้น ซึ่งถือเป็นการเสียสละอันสูงสุด และแสดงออกถึงเมตตาธรรมในระดับที่ลึกซึ้งและครอบคลุมกว้างไกลกว่าการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นส่วนตนในพุทธศาสนาแบบเถรวาท (Theravāda) (Keenan, 2000) หลักธรรมที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่แนวคิดเรื่อง สุญญตา (śūnyatā) ซึ่งสอนว่าไม่มี "ตัวตน" อันแท้จริง (anātman) ทั้งในตัวบุคคลและสรรพสิ่ง ดังนั้น การยึดติดว่าตนจะต้องบรรลุธรรมเพียงลำพังจึงเป็นการเข้าใจผิด พุทธธรรมของเถรวาทจึงเสนอให้ผู้ปฏิบัติเปลี่ยนจุดมุ่งหมายจากการแสวงหาความหลุดพ้นของตนเอง มาเป็นการบรรลุโพธิญาณเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น (Nagao, 1991) ตัวอย่างพระโพธิสัตว์ที่สำคัญในเถรวาท เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (Avalokiteśvara Bodhisattva) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของมหากรุณา พระองค์ได้ตั้งปณิธานว่า “ข้าพเจ้าจะไม่เข้าสู่พระนิพพาน จนกว่าสรรพสัตว์ทั้งหมดจะพ้นจากวัฏสงสาร”

ซึ่งปณิธานนี้ปรากฏในคัมภีร์หลายฉบับ เช่น Karandavyuha Sutra และ Lotus Sutra ที่เน้นการโปรดสัตว์โดยไม่หวังผลตอบแทน อีกตัวอย่างหนึ่งคือ พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ (Mañjuśrī Bodhisattva) ผู้เป็นสัญลักษณ์แห่งปัญญา (prajñā) ซึ่งเป็นอีกคุณลักษณะสำคัญของพระโพธิสัตว์ในการบรรลุโพธิญาณเพื่อผู้อื่น พระองค์ไม่เพียงแต่แสวงหาความรู้แจ้งด้วยตนเอง แต่ยังถ่ายทอดธรรมแก่ผู้อื่นด้วยเมตตาและปัญญาอันลึกซึ้ง

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นการขยายขอบเขตของเป้าหมายแห่งการปฏิบัติทางจิตวิญญาณจากระดับปัจเจกบุคคล ไปสู่ระดับสังคมและจักรวาล โดยเน้นทั้ง มหากรุณา และ ปัญญา เป็นพาหนะนำสรรพสัตว์สู่การหลุดพ้นร่วมกัน เป็นจริยธรรมแห่งความเสียสละที่มีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

เพื่อวิเคราะห์อุดมคติทั้งสอง ควรพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดทางพุทธปรัชญาและจริยศาสตร์

1. แนวคิดเรื่อง การพ้นทุกข์ (Dukkhanirodha) ซึ่งเป็นอริยสัจข้อที่สาม ถือเป็นเป้าหมายร่วมกันของทั้งเถรวาทและมหายาน แต่แนวทางสู่การพ้นทุกข์นั้นแตกต่างกัน เถรวาทมองว่าการพ้นทุกข์สำเร็จได้ด้วย การดับตัณหา และอาสวะในจิตของตน ส่วนมหายานมองว่าการพ้นทุกข์แท้จริงต้องรวมถึงการช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งปวงพ้นทุกข์ด้วย (Harvey, 2013)

2. แนวคิดเรื่อง กรุณา (karuṇā) ซึ่งเป็นหนึ่งในพรหมวิหารสี่ เถรวาทยกย่องกรุณาในฐานะคุณธรรมของผู้ปฏิบัติ แต่ยังเป็นเพียง “ส่วนหนึ่ง” ของการดำเนินชีวิตสู่ความพ้นทุกข์ ส่วนมหายานกลับขยายความหมายของกรุณาให้เป็น อุดมคติสูงสุด ผ่านพระโพธิสัตว์ที่ยอมละการบรรลุนิพพานเพื่อผู้อื่น (Keown, 2005)

กล่าวได้ว่า ในกรอบจริยศาสตร์ เถรวาทเน้น “จริยศาสตร์แห่งการหลุดพ้นตนเอง” (ethics of self-liberation) โดยถือการบรรลุพระอรหันต์เป็นที่สุด ส่วนมหายานเน้น “จริยศาสตร์แห่งการเสียสละเพื่อผู้อื่น” (ethics of altruism) โดยถือพระโพธิสัตว์เป็นต้นแบบสูงสุด (Keown, 2005; Williams, 2009) การมองผ่านกรอบนี้ช่วยให้เห็นว่าอุดมคติทั้งสองมิใช่การขัดแย้ง แต่เป็นการเน้นคนละมิติของพระพุทธศาสนา

ความสำคัญและการเชื่อมโยงเชิงแนวคิด

1) ความสำคัญของพระอรหันต์ในเถรวาท พระอรหันต์มีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาทในฐานะแบบอย่างของการปฏิบัติที่มั่นคงและเคร่งครัด เนื่องจากพระอรหันต์เป็นผู้ที่ดับกิเลสสิ้นเชิงและเข้าถึงพระนิพพานได้จริง ทำให้กลายเป็นพยานเชิงประจักษ์ถึงความเป็นไปได้ของการบรรลุธรรม (Gethin, 1998) การมีอยู่ของพระอรหันต์จึงไม่เพียงเป็นหลักฐานแห่ง “สัจธรรม” แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้ปฏิบัติรุ่นหลังให้มั่นใจว่าหนทางตามพระพุทธเจ้านั้นสามารถปฏิบัติและสัมฤทธิ์ผลได้จริง

นอกจากนี้ พระอรหันต์ยังมีบทบาทในการ อารงพระธรรมวินัย ให้คงอยู่ในชุมชนสงฆ์ โดยปรากฏชัดเจนในประวัติศาสตร์พระศาสนาว่าพระอรหันต์ผู้ใหญ่ เช่น พระมหากัสสปะ มีส่วนสำคัญในการทำสังคายนาครั้งแรกหลังพุทธปรินิพพาน เพื่อป้องกันมิให้พระธรรมและพระวินัยถูกบิดเบือน (เถรวาทปาฐะ, ที.ปา. 10/103/146) การอารงพระธรรมวินัยนี้ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและดำรงสืบต่อมาหลายพันปี

ดังนั้น ความสำคัญของพระอรหันต์ในเถรวาทจึงอยู่ที่การเป็น ต้นแบบการปฏิบัติที่พิสูจน์ได้จริง และเป็นหลักประกันเชิงสถาบันในการรักษาพระศาสนา

2) ความสำคัญของพระโพธิสัตว์ในมหายาน พระโพธิสัตว์ในฝ่ายมหายานมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะแรงบันดาลใจในการทำงานเพื่อผู้อื่น อุดมคติของพระโพธิสัตว์คือการเลื่อนการเข้าสู่นิพพานออกไป เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ ซึ่งแนวคิดนี้แสดงถึงการสละตนและความเสียสละขั้นสูงสุด (Williams, 2009) แนวคิดเช่นนี้ทำให้พระพุทธรูปมหายานกลายเป็นพลังทางสังคมที่กระตุ้นให้ผู้ศรัทธาปฏิบัติธรรมควบคู่กับการอุทิศตนเพื่อสังคม

ที่สำคัญ พระโพธิสัตว์ยังทำให้ ความหมายของ “ความหลุดพ้น” ถูกขยายจากระดับปัจเจกบุคคลไปสู่ระดับสังคมและจักรวาล กล่าวคือ ความหลุดพ้นไม่ได้หมายถึงเพียงการดับทุกข์ของตนเอง แต่รวมถึงการแก้กฏสรรพสัตว์ทั้งปวงในทุกภพภูมิ แนวคิดนี้ปรากฏชัดในพระสูตรมหายาน เช่น อวตังสกสูตร ที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ผู้สถิตอยู่ในโลกเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไม่รู้จบ (Harvey, 2013) การเน้นกรุณาและการเสียสละในระดับจักรวาลเช่นนี้ทำให้พระโพธิสัตว์กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความหวังและพลังศรัทธาของชาวพุทธมหายาน

ดังนั้น ความสำคัญของพระโพธิสัตว์จึงอยู่ที่การ ยกกระดับอุดมคติแห่งกรุณาให้เป็นศูนย์กลาง และเป็นแรงผลักดันให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมอย่างมีมิติทางสังคม

การเชื่อมโยงเชิงแนวคิด

แม้พระอรหันต์และพระโพธิสัตว์จะมีปณิธานสูงสุดที่ต่างกัน แต่หากพิจารณาในเชิงแนวคิดแล้ว ทั้งสองต่างสะท้อนมิติที่เสริมกันของพระพุทธศาสนา พระอรหันต์ เน้นการดับทุกข์ในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งทำให้เกิดความมั่นคงทางจิต เป็นรากฐานแห่งการพัฒนาตนจนถึงที่สุดในแง่ของปัญญาและการสันติภาพ ขณะที่พระโพธิสัตว์ เน้นการดับทุกข์ในระดับสังคม ผ่านการช่วยเหลือผู้อื่นและการเสียสละประโยชน์ส่วนตน การผสมผสานสองแนวคิดนี้ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ปฏิเสธการบรรลุส่วนตน แต่ก็ไม่ละเลยความสำคัญของผู้อื่นและสังคมโดยรวม (Keown, 2005)

การเชื่อมโยงนี้ช่วยให้เข้าใจได้ว่า อุดมคติพระอรหันต์เป็นการเน้น เส้นทางสู่ความมั่นคงภายใน ส่วนอุดมคติพระโพธิสัตว์เป็นการเน้น การขยายผลของความหลุดพ้นสู่ภายนอก ทั้งสองแนวคิดจึงมิใช่ขัดแย้ง แต่เป็นการชี้ให้เห็นมิติที่ต่างกันของการดับทุกข์ ทั้งในระดับบุคคลและในระดับสังคมจักรวาล

การเปรียบเทียบและวิเคราะห์

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบและวิเคราะห์

ประเด็นเปรียบเทียบ	พระอรหันต์ (เถรวาท)	พระโพธิสัตว์ (มหายาน)
เป้าหมายสูงสุด	บรรลุนิพพานส่วนตน	ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยสรรพสัตว์
ปณิธาน	พ้นทุกข์ของตนเอง	ช่วยเหลือผู้อื่นก่อนพ้นทุกข์
แนวทางการปฏิบัติ	อริยมรรคมีองค์ 8	บารมี 6 หรือ 10 ประการ
มุมมองต่อสรรพสัตว์	เคารพตามกรรมของแต่ละตน	ยึดถือความเมตตาแบบไร้ขอบเขต
การบรรลุธรรม	สำเร็จแล้วนิพพาน	ยืดเวลาบรรลุเพื่อโปรดสัตว์

จากตารางที่ 1 พบว่าการเปรียบเทียบวิเคราะห์นี้สะท้อนให้เห็นถึงรากฐานทางปรัชญาที่แตกต่างกันอย่างลึกซึ้งระหว่างนิกายเถรวาทและมหายาน โดย เถรวาทยึดมั่นในแนวทางของ อรหันตภูมิ ซึ่งมุ่งเน้นการฝึกฝนและหลุดพ้นของปัจเจกบุคคล เป็นหลัก ผู้ปฏิบัติมีเป้าหมายเพื่อหลุดพ้นจากวัฏสงสารด้วยการกำจัดกิเลสอย่างสิ้นเชิงด้วยตนเอง ซึ่งสะท้อนถึงความรับผิดชอบส่วนบุคคลต่อการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ในทางตรงกันข้าม มหายานยึดถืออุดมคติของ พระโพธิสัตว์ ซึ่งไม่เพียงแต่มุ่งสู่การตรัสรู้เพื่อประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่ยังตั้งปณิธานแน่วแน่ที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ด้วย อุดมคตินี้จึงมี นัยยะทางสังคมและจริยธรรมที่ชัดเจน เพราะขยายขอบเขตของการปฏิบัติให้ครอบคลุมถึงความเมตตา ความเสียสละ และความรับผิดชอบต่อผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง ความแตกต่างนี้จึงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องของรูปแบบการปฏิบัติเท่านั้น แต่ยัง สะท้อนถึงมุมมองต่อธรรมชาติของความหลุดพ้น และความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคม โดยเถรวาทมองว่าความหลุดพ้นเป็นภาวะส่วนตัวที่ต้องเกิดจากการภาวนาและปฏิบัติเฉพาะตน ขณะที่มหายานมองว่าการตรัสรู้ที่แท้จริงจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อสามารถนำพาผู้อื่นให้หลุดพ้นไปด้วย นี่คือการต่างที่มี มิติทางจิตวิญญาณและคุณธรรม อย่างลึกซึ้งในพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย

สรุป

การศึกษาวិเคราะห์อุดมคติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา มหายาน แสดงให้เห็นถึงแนวทางแห่งการพ้นทุกข์ที่แม้จะมีความแตกต่างกันในวิธีการและเป้าหมาย แต่ล้วนตั้งอยู่บนหลักของศีล สมาธิ และปัญญาอย่างมั่นคง พระอรหันต์เน้นการหลุดพ้นส่วนตนผ่านวินัยที่เคร่งครัดและการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ขณะที่พระโพธิสัตว์เน้นการเสียสละเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ อันสะท้อนมิติทางจริยธรรมและสังคมของการบรรลุธรรมการเปรียบเทียบนี้มิใช่การแบ่งแยก แต่เป็นการชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายที่เสริมพลังซึ่งกันและกันในพระพุทธศาสนา โดยอุดมคติของพระอรหันต์ช่วยย้ำคุณค่าของวินัยและการพัฒนาตน ขณะที่พระโพธิสัตว์เสนอแนวทางแห่งเมตตาและการเกื้อกูลส่วนรวม เมื่อหลอมรวมสองแนวทางนี้เข้าด้วยกัน จะเกิดเป็นแนวทางการปฏิบัติที่สมดุล เหมาะสมกับผู้แสวงหาธรรมในโลกปัจจุบัน ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายภายในตนเองและในสังคมรอบข้าง

สรุปได้ว่า ผลการศึกษานี้ไม่เพียงแต่ให้ความเข้าใจเชิงทฤษฎี หากยังเสนอแนวทางปฏิบัติที่มีคุณค่าสำหรับการดำเนินชีวิต โดยการหลอมรวมความมั่นคงภายในแบบพระอรหันต์เข้ากับจิตแห่งเมตตาแบบพระโพธิสัตว์ เพื่อการพัฒนาทั้งตนเองและสังคมอย่างกลมกลืนและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎก เล่ม 16 สยุตตนิทาย มหาวารวรรค. (2539). *ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร* (ส.น. 56/11/14). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎก เล่ม 25 [ขุททกนิทาย ธรรมบท]. (2539). *ธรรมบทคาถา* (ขุ.ธ. 25/36/54). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาฯ* (เล่ม 23 และ 25). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford University Press.

Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Karandavyuha Sutra. (n.d.). *Translations and discussions available in various Mahayana Buddhist texts and studies*.

- Keenan, J. P. (2000). *The meaning of the Mahāyāna: Reflections on early Mahāyāna thought*. In M. Zimmermann, J. Silk, & K. Klaus (Eds.), *Buddhism and society in India and Ceylon*, 183–200. Manohar Publishers.
- Keown, D. (2005). *Buddhist ethics: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Lotus Sutra. (n.d.). *Translations available in: Watson, B. (Trans.). (1993). The Lotus Sutra*. Columbia University Press.
- Nagao, G. M. (1991). *The Bodhisattva doctrine in Buddhism*. Bukkyo Dendo Kyokai.
- Rahula, W. (1974). *What the Buddha taught (Rev. ed.)*. Grove Press.
- Williams, P. (2009). *Mahayana Buddhism: The doctrinal foundations (2nd ed.)*. Routledge.